

A RÓMAI KATOLIKUS EGYHÁZ HELYZETE ROMÁNIÁBAN AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚT KÖVETŐEN A BUKARESTI MAGYAR KATOLIKUSOK

Széles közvéleményben áll az a megállapítás, hogy az egyházak elleni támadás a kommunista diktatúrához köthető. Anélkül, hogy ezt a tételt cáfolnám, tanulmányomban arra szeretnék rámutatni, hogy Romániában – hasonlóan a kisantant többi államához – a római katolikus egyház pozíciójának megtörése a két világháború közötti időszakban megtörtént, döntően a liberális kormányok ideje alatt, jóval a kommunizmus diktatúra államosító intézkedései előtt. Míg a második világháborút követően ideológiai vezérelt volt az egyházak elleni harc; addig a két világháború között a nemzetépítés jegyében gyengítették meg minden olyan egyház erejét, mely nem az államvallásnak számító ortodox egyház volt. Tehát a római katolikus egyház helyzetének a megváltozása romániai viszonylatban a trianoni békeszerződés egyik következménye.

Az első világháborút követően a területgyarapodások következtében nagyszámú katolikus – nagyrészt magyar – hívő került az addig szinte teljesen ortodox lakosú Romániához. Azért is szinte, mert a 19. század végétől már létezett a bukaresti érsekség és a jászvásári püspökség döntően magyar katolikus hívekkel (havasalföldi magyarok, moldvai csángók). XIII. Leó pápa 1883-ban a Havasalföldi Vikariátus helyett létrehozta a Bukaresti Főegyházmegyét, egy évvel később pedig a Moldvai Apostoli Helynökségből a Jászvásári Egyházmegyét. A moldvai csángók kivételével azonban 1918-ig a többi óromániai magyar nem számított román állampolgárnak, hanem osztrák-magyar állampolgárok voltak. Ez annak a nemzetfelfogásnak a része, miszerint 1918-ig Romániában a román állampolgárok románok voltak, akik nem románok voltak, azok külföldi állampolgárok voltak, így 1918-ig Románia nem találkozott nemzetiségi kérdéssel. Trianon után 1 137 000 római katolikus élt Romániában, ebből 980 000 az újonnan csatolt területeken.¹

Tanulmányomban arra a kérdésre keresem a választ, hogy milyen körülmények, jogszabályi keretek befolyásolták a római katolikus egyház ingatlanhelyzetének változását Trianon után. Kutatóként pedig az a kérdés is motivált, hogy mi történt egy olyan magyar katolikus közösséggel, amelynek 1918–1920 nem jelentett impériumváltást, hanem állami jogfolytonosságban

¹ JANCsó Benedek: *Katholicizmus Romániában*, *Magyar Szemle*, 1928. szeptember, 59–63. p., 62–63. p.

éltek. Így a bukaresti magyar katolikusok helyzetének a bemutatása ezen tanulmány igazi nívója.

A téma historiográfiája nem igazán bőséges. Ennek egyik oka, hogy a rendszerváltásig egyháztörténetet művelni sem volt hálás történeti munka. Ezt megelőző időszakból Salacz Gábor munkáját kell megemlítenünk, aki összehasonlításban vizsgálta a katolikus egyház helyzetét a szomszédos államok uralma alatt.² A rendszerváltás óta az egyháztörténetnek is nagyobb tere van a szakmában. Az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye történetével, intézményrendszerének változásával, az erdélyi katolicizmussal Marton József foglalkozott behatóan.³ Sas Péter pedig – többek között – az Erdélyi Katolikus Státus történetével gazdagította a történetírást.⁴

A bukaresti magyar katolikusok két világháború közötti történetével önálló munkában a szakmában még senki nem foglalkozott. A néprajztudós Mohay Tamás tanulmányt írt a bukaresti magyarok csíksomlyói búcsújárásáról.⁵ Árvay Árpád újságíró, író, költő különféle jegyzeteket állított össze a bukaresti magyar katolikusok történetéről. Az ő jegyzeteit felhasználva fia, Árvay Zsolt írt egy vázlatos történetet, mely a bukaresti Petőfi Társaság 1998-as évkönyvében jelent meg.⁶ Hencz Hilda *Magyarok Bukarestben* című könyvében írt a bukaresti magyar katolikusok helyzetéről is, azonban levéltári forrásokat csak nagyon esetlegesen használt és megállapításai megfelelő lábjegyzetelés hiányában nem ellenőrizhetők.⁷ Fontos adalékul szolgálnak a bukaresti érsekség évente megjelenő folyóiratának, a *Pro Memoria*-nak különböző tanulmányai elsősorban Iosif Gabor⁸ és Dănuț Doboș⁹ tollából. Doboș a bukaresti

² SALACZ Gábor: *A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt*, München, 1975.

³ *Az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye története*, Összeállította: MARTON József, Gyulafehérvár, 1993; MARTON József – JAKABFFY Tamás: *Az erdélyi katolicizmus századai*, Gloria Kiadó, Kolozsvár, 1999; MARTON József: *Az erdélyi római katolikus egyházmegye intézményei a két világháború között*, *Korunk*, 2002. április, 17–21. p., <<https://epa.oszk.hu/00400/00458/00052/ekatolikus.htm>> (letöltve: 2020. 04. 30.).

⁴ SAS Péter: *Az Erdélyi Római Katolikus Státus, Egyháztörténeti Szemle*, 2002/2. szám, 66–73. p., <<https://www.uni-miskolc.hu/~egyhtort/cikkek/saspeter-erdely.htm>> (letöltve: 2020. 04. 30.).

⁵ MOHAY Tamás: *Bukaresti magyarok a csíksomlyói búcsúban*, *Acta Siculica*, 2007, 677–696. p., <https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/9668/677_696_mohay.pdf?sequence=1> (letöltve: 2020. 04. 30.).

⁶ ÁRVAY Zsolt: *A bukaresti római katolikus magyarok vázlatos története*, *A Bukaresti Petőfi Művelődési Társaság Értesítője*, Bukarest, 1998. Ezúton szeretném megköszönni Árvay Zsolt és Bara Gyula munkámhoz nyújtott segítségét.

⁷ HENCZ Hilda: *Magyar Bukarest*, Magyar Napló – Hármaskönyvtár, Budapest – Sepsiszentgyörgy, 2016.

⁸ GABOR, Iosif: *Școlile romano-catolice din București*, *Pro Memoria*, 7/2008, 185–270. p.

⁹ DOBOȘ, Dănuț: *Despre începuturile Școlii Catolice din București*, *Pro Memoria*, 1/2002, 77–88., p.

Barátok temploma (Bărația) történetének is szánt egy monográfiát.¹⁰ A román történész kollégák azonban nem foglalkoznak külön a magyar közösséggel, hanem a teljes egyházmegye az ő vizsgálódási körük vagy a bukaresti katolikus közösség. Ezzel együtt írásaik megkerülhetetlenek.

Tanulmányomat a fent említett szakirodalmakon túl levéltári forrásokra és sajtóanyagra alapozom. Két fontos levéltári anyag volt a segítségemre. Egyrészt a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának külügyminisztériumi iratanyaga, másrészt pedig a Bukaresti Érsekség Levéltárának a Barátok templomára vonatkozó iratai. A sajtóanyag három nagyobb egységre oszlik. Egyrészt átnéztem a bukaresti magyar sajtó vonatkozó cikkeit, másrészt az erdélyi magyar lapok témával foglalkozó írásait, harmadrészt pedig a magyarországi nagyobb napilapok cikkeit dolgoztam fel.

Jogszabályi keretek

Tárgyalt időszakban a legmagasabb szintű jogszabály, mely a romániai egyházak státuszát szabályozta az 1923-as alkotmány volt, mely kimondta: „Az állam az összes vallásfelekezetnek egyenlő szabadságot és védelmet biztosít, amennyiben gyakorlásuk nem ütközik a közrendbe, a jó erkölcsökbe és az állam szervezeti törvényeibe. Az ortodox keresztény egyház és a görögkatolikus egyház román egyházak. A román ortodox egyház a románok nagy többségének vallása lévén, az ortodox egyház uralkodó egyház a román államban; a görögkatolikus egyháznak pedig elsőbbsége van a többi felekezet előtt.” Az alkotmány megfosztotta a szenátusban való képviseléstől a négy (gyulafehérvári, nagyvárad, szatmári, temesvári) katolikus erdélyi egyházmegye püspökét.¹¹ Továbbá előrevetítette, hogy „az állam és a különböző felekezetek viszonyát törvény fogja megállapítani.”¹²

¹⁰ Uő.: *Biserica „Bărația” – București. Patru veacuri de spiritualitate*, Editura ARCB, București, 2015.

¹¹ A római katolikusok mindössze egy képviselőt küldhettek a szenátusba a továbbiakban. 1926-ig Majláth püspök volt a képviselő, ekkor azonban Alexander Cisar bukaresti érsek is benyújtotta igényét. A román minisztertanács nem döntött, hanem Rómából kért eligazítást. A Szenszék nem foglalt állást egyik mellett sem, mondván, hogy mind a két főpap egyenrangú. Erre a román minisztertanács úgy döntött, hogy a konkordátum megkötéséig a római katolikus egyháznak nem lesz képviselője a szenátusban. Cisar érsek egy újságírónak elmondta, hogy nem magától jelentette be igényét a szenátorságra, hanem mutatott egy levelet, melyet a kultuszminisztériumtól kapott, hogy jelentse be igényét a szenátori pozícióra. L.: A katolikus egyháznak nincs képviselője a bukaresti szenátusban, *Budapesti Hírlap*, 1926. október 20., 3.p.

¹² Románia 1923. évi alkotmánya, *Magyar Kisebbség*, 1995/2. szám, 81–101. p., <<https://epa.oszk.hu/02100/02169/00002/m950207.html>> (letöltve: 2020. 04. 28.). Az eredeti román nyelvű szöveg megjelent a *Monitorul Oficial*, nr. 282 din 29 martie 1928, <http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.http_act_text?id=1517> (letöltve: 2020. 04. 28.).

Az 1928. április 22-én elfogadott vallásügyi törvény kimondta, hogy a katolikusok és az állam viszonyát egy speciális törvény fogja szabályozni.¹³ Az alkotmánytörvényhez képest viszont nagy előrelépés volt, hogy mind a római, mind a görögkatolikus vallást történelmi vallásnak ismerte el. A katolikus javakról pedig úgy rendelkezett, hogy a törvényt megelőző állapot szerint azok az egyház tulajdonát képezik.

Nemzetközi jogi szinten pedig az 1927-ben kötött, de csak 1929-ben törvénybe iktatott konkordátum szabályozta a Romániában élő katolikusok helyzetét.¹⁴ A konkordátum egy olyan kompromisszumos megoldás volt a Szentszék és Románia között, amit az országban élő római katolikusok mellett az ortodoxok is sérelmeztek, utóbbiak a saját pozíciójukat féltették – alapvetően. Az erdélyi katolikusokra nézve a legnagyobb törést az jelentette, hogy a gyulafehérvári egyházmegye elveszítette vezető pozícióját, mivel az összes egyházmegyét a bukaresti érsekség fennhatósága alá rendelték. Ez nem csupán egyházszervezeti kérdés volt, hanem politikai is. Egyben azt is jelentette, hogy a bukaresti érsek képviselte a katolikusokat a szenátusban. A másik radikális változás a szatmári és nagyváradai egyházmegyék különállásának megszüntetése volt azáltal, hogy a két egyházmegyét összeolvasztották. A harmadik nagy erejű passzusa a ratifikált konkordátumnak az volt, hogy csak azok a katolikus szervezetek élvezhetnek önálló jogi személyiséget, melyeket a bukaresti nunciatura az 1928. október 22-én kelt iratában tudomásul vett.¹⁵ Ezzel a román szándék az volt, hogy az Erdélyi Katolikus Státust kiiktassák a jogi személyek sorából.

Az egyházi ingatlanokra a legnagyobb csapást a földreformrendelet mérte. Az első világháborút követően Magyarországon kívül a térség összes államában végrehajtották a földreformot, mely amellet, hogy egy valós társadalmi és gazdasági szükségszerűség volt, a nemzetiségekre nézve erőteljesen diszkriminatív is volt.¹⁶ Romániában ez azt jelentette, hogy az ország különböző

¹³ *Monitorul Oficial*, nr. 8 din 22 august 1928.

¹⁴ A teljesség igénye nélkül erről bővebben L.: MARTON József: A Szentszék és Románia konkordátuma 1927-ben, *Erdélyi Múzeum*, 57. (1995/1–2. szám), 50–59. p.; ANANIA Valeriu: *Pro memoria - Acțiunea catolicismului în România interbelică*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992; HERBAN, Adela-Maria: *România–Vatican, 1920–1940: relații diplomatice*, Editura Călăuza, Deva, 2002; DAMIAN, Cornel: *Concordatul dintre Sfântul Scaun și România. Aspecte istorico-juridice*, *Pro Memoria*, 2/2003, 163–174. p.; MARCHUT Réka: A román konkordátum a magyar diplomáciában (1920–1929), *Pro Minoritate*, 2014/tél, 150–169. p.

¹⁵ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), Fond 71, Vatican, 1920–1944, vol. 19, 113. p. – közli: BUCUR, Marius Ioan (ed.): *România–Vatican. Relații diplomatice*, Vol. 1, 1920–1950, Editura Enciclopedică, București, 2003, 48–49. p.; L. még: ENDES Miklós: *Erdély három nemzete és négy vallása autonómiájának története*, a szerző saját kiadása, Sylvester Irodalmi és Nyomdai Intézet, Budapest, 1935, 500. p.

¹⁶ A földreformok összehasonlító bemutatását L.: BARTHA Ákos: A két világháború közti csehszlovák, jugoszláv és román földbirtokrendezés, *Valóság*, 2012/10. szám, 96–112. p.;

területeire különböző rendeleteket alkottak arra hivatkozva, hogy az ország más-más térségeiben más-más tulajdonviszonyok vannak. Ez természetesen így volt, viszont az Erdélyre, Bánságra és Máramarosra alkotott földreform-törvény-rendeletet úgy alkották meg,¹⁷ hogy az a magyarság gazdasági pozícióját megtörje. Az ókiráltságbeli és az erdélyi rendeletek között jelentős különbségek voltak: míg a Regátban¹⁸ maximálták a kisajátítható földterület nagyságát, Erdélyben nem; a tulajdonosnál maradandó terület nagysága Erdélyben 50, 100 vagy 200 hold, a Regátban 173 vagy 261 hold;¹⁹ a földek megváltási ára a Regátban jóval kedvezőbb volt, mint Erdélyben; Erdélyben egy tulajdonos több településen lévő birtokát egynek tekintették, a Regátban nem; Erdélyben a magánkézen lévő erdőbirtokokat is érintette a törvény, a Regátban csak kivételes esetben.²⁰

A földreform előtt a Gyulafehérvári Egyházmegye főbb intézményeinek ingatlanvagyonra 43 890 hold volt. A rendeleti törvény végrehajtása során a püspökség 2556 hold mezőgazdasági birtokából kisajátítottak 2450 holdat; a 9103 hold erdőbirtokból pedig 7103 holdat; a székeskáptalan 818 hold mezőgazdasági birtokából elvettek 795 holdat, 3633 hold erdőbirtokból pedig 2783 holdat sajátítottak ki. A gyulafehérvári papnevelde teljes területét elvették (821 hold). Az Erdélyi Római Katolikus Státus által kezelt alapok 11 717 hold mezőgazdasági birtokából kisajátítottak 11 138 holdat, 14 820 hold erdőbirtokból 12 150 holdat sajátítottak ki. További település szintű kutatásokra lenne szükség, hogy az egyes egyházközségek ingatlanadatait ismerjük.²¹ A fenti adatokból azt látjuk, hogy az egyházi vagyonok kb. 90%-át a román állam kisajátította.

Az 1920-as években a Státusnak még volt akkora gazdasági ereje, hogy az egyházi intézmények egy részét fenn tudja tartani, ám 1932-ben Onisifor

MARCHUT Réka: The Land Reforms in the Little Entente States after the First World War and their Anti-Hungarian Aspects, In: VARGA Zsuzsanna – HALMESVIRTA, Anssi (eds.): *Agriculture and Rural Life in Finland and Hungary*, Helsinki, 2018, 97–112. p.

¹⁷ *Monitorul Oficial*, nr. 93 din 1921. Lásd még többek között: MIKÓ Imre: *Huszonkét év – az erdélyi magyarság politikai története 1918. december 1-től 1940. augusztus 30-ig*, A „STUDIUM” kiadása, Budapest, 1941 és OBERDING József György: *Az erdélyi agrárreform*, Minerva, Kolozsvár, 1930, 32. p.

¹⁸ A Regát és az Órománia alatt ugyanazt az államjogi területet értem.

¹⁹ Hegyvidék esetében Erdélyben 50 kat. hold, Óromániában 174 kat. hold, dombvidék esetén Erdélyben 100 kat.hold, Óromániában 174 kat.hold, síkvidéken Erdélyben 200 kat.hold, Óromániában 261 kat.hold a magánkézen megmaradható tulajdon. L.: DOLMÁNYS István: A kelet-európai földreformok néhány problémája (1917–1939) V. Historiográfiai megjegyzések, *Agrártörténeti Szemle*, 1963, 4. szám, 484–504. p., 492. p.

²⁰ Minderről bővebben L.: VINCZE Gábor: Gazdaságpolitika vagy kisebbségpolitika? Az 1945-ös romániai földreform a Groza-kormány kisebbségpolitikájának tükrében, *Magyar Kisebbség*, 1996/4. szám, 182–208. p. <<http://www.jakabffy.ro/magyarkisebbsseg/index.php?action=cimek&lapid=5&cikk=m960427.html>> (letöltve: 2020. 04. 18.).

²¹ MARTON: Az erdélyi római katolikus egyházmegye intézményei...

Ghibu teológiai egyetemi tanár heves katolikus ellenes támadásainak is közvetkeztében a Státust megszüntették, hiszen erre a konkordátum lehetőséget adott – amint azt fentebb említettük.

Az egyház gazdasági meggyengítése tehát közvetlenül hatott az intézményrendszerére is, így az oktatási hálózatra is. Az iskolák fenntartását lehetetlenítették el sok esetben. És ezt nehezítette még az 1925-ös Angelescu-féle²² magánoktatási törvény.²³ E szerint a felekezeti iskolák magániskoláknak minősültek és így nem kaptak állami támogatást. Mivel az iskolák nagy része felekezeti iskola volt, így a magyar nyelvű oktatás is jelentősen visszaszorult. A gyerekeknek ezekben az iskolákban tandíjat kellett fizetniük. Arról rendelkezett továbbá, hogy a szerzetesi iskolák tanítási nyelve a román és külföldről anyagi támogatást nem fogadhattak el.

Mindezek a jogszabályok jelentősen megtörték a protestáns egyházak mellett a katolikus egyház pozícióját is. A bukaresti magyar katolikusok pozícióvesztését viszont egészen más körülmények befolyásolták. Ahhoz azonban, hogy érzékelnünk tudjuk a változást, vissza kell tekintenünk a történeti előzményekre.

A bukaresti magyar katolikusok az első világháború előtt és alatt

A bukaresti magyar katolikusok története erősen összefonódik a Barátok temploma történetével. Nyilvánvalóan katolikusok már korábban is éltek Bukarestben, mint amikor a templomuk is épült, de az első templom megépítésének körülményei és ideje is erősen vitatott. Egyesek szerint a magyar ferences tartományhoz kötődő ferencesek alapították a templomot,²⁴ és innen az elnevezése is Barátok – Barátia; mások szerint viszont a bolgár tartományhoz kötődő ferencesek alapították.²⁵ Mivel perdöntő forrás nem áll rendelkezé-

²² Constantin I. Angelescu (1869–1948) Nemzeti Liberális Párt (PNL) tagja, oktatásügyi miniszter. Jelszava: „Minél több iskolát! Minél jobb iskolát! Minél románabb iskolát!”

²³ Lege asupra învățământului particular, *Monitorul Oficial*, nr. 283. din 22 decembrie 1925

²⁴ TORNAYI Ferenc: *Száműzetésem ideje, vagy miért hagytam ott Oláhországot?* EMKE kiadása, Marosvásárhely, 1899; BÁLINTH János: *A bukaresti Szent István Király Egyesület alakulási Emlékkönyve*, Bukarester Tagblatt Ny., Bukarest, 1901.

²⁵ Arhiva Națională a României Municipiul București Fond Arhiepiscopia Romano-Catolică din București, Nr. Inv. 1631 432/1900 *Einiges aus der Geschichte der Pfarikirche „Barația”* – Ismeretlen szerző kézzel írt néhány oldalas templomtörténete; AUNER, Carol: *Istoria Bărației din București, Pro Memoria*, 4/2005, 9–34. p. (Eredetileg német nyelvű tanulmány 1904-ből, a *Pro Memoria* Daniel Banner fordításában közli románul); Ezt a nézetet fogadja el Hegedüs Loránt is: *A székelyek kivándorlása Romániába. – A romániai magyarság. – A moldovai csángók. – A kivándorlás okai és visszahatása. – A beteg székelyföld, Különlenyomat a »Magyar Szemlé«-ből*, Katz G. bizom., Budapest, 1902.

sünkre,²⁶ ezért eltekintek attól, hogy egyik vagy másik nézet mellett foglaljak állást. Ahhoz viszont nem fér kétség, hogy a templom nevét erdélyi ferencesek adták, ezt erősíti meg egy 1818-ból származó osztrák konzuli jelentés is.²⁷ Tár-gyi forrásunk a templom jelenlegi épületében, a kórusfeljárónál található ajtó feletti kőáthidaló következő felirattal: „Exstructa A.P.P. Fr. Provin. Bulgar-
riae 1666” Tehát a 17. századi templomépítés a bolgár ferences tartományhoz kötődik. Feltételezhetően már a 14. században is állhatott egy kis katolikus fa-templom a Dâmbovița folyó partján, de jelen pillanatban ezt igazoló korabeli forrás nem áll rendelkezésünkre.²⁸ Írott forrás azt viszont igazolja, hogy 1633 áprilisában a templom már készen volt.²⁹ Majd’ 40 évvel a templom felépítése után, 1670-ben a törökellenes háborúk következtében csak romok maradtak belőle. A második templom felépítését Habsburg I. Lipót király (1657-1705) 1500 aranyforinttal (galben unguresc) támogatta. Az osztrák befolyás pedig az idők során még tovább nőtt. A második templomot 1718-1741 között fejez-ték be. 1804. augusztus 28-án azonban egy tűzvész pusztította el. Az osztrák kormány megint a ferencesek segítségére sietett és rögtön megkezdtek az új-jáépítést Ambrosius Babici (Bäbich) aromán származású szerzetespap szolgál-tati ideje alatt. Így 1813-ra elkészült a harmadik Barátok temploma.³⁰

Ezen túlmenően P. Babici (Bäbich) nagyarányú építkezésbe is fogott. Ő alapította az első katolikus iskolát Bukarestben a Barátok temploma udvará-ban 1823-ban, és 1824. március 31-én 80 katolikus tanulóval el is kezdődött az oktatás.³¹ Plébánosi lakot is építtetett, valamint egy telket is vásárolt katolikus temető részére a hívek adományából. 1834. március 20-án halt meg. Halála után 13 évvel, 1847 Húsvétvasárnapján (március 23.) azonban a templom is-mét a tűz martalékává vált. Ekkor újra osztrák segítséggel, magyar püspöki segítséggel, a bécsi nunciatúra segítségével és különböző magánszemélyek

²⁶ Nehezíti a történeti munkát az is, hogy az 1847-es tűzvészben odaveszett a temp-lom összes addigi irata. JÁVOR Béla: Beszélnek a régi bucuresti magyar anyakönyvek, *Erdélyi Lapok*, 1935. november 3., 13. p.

²⁷ A bukaresti osztrák konzul jelentése 1818. január 3. In: IORGA, Nicolae: *Acte relative la istorie cultului catolic în Principate. Studii și documente cu privire la istoria a românilor*, Edi-tura Ministerului de Instrucție, București, 1901, 374–376. p.

²⁸ Árvay Zsolt említett cikkében a bukaresti érsekség 1933-as schematizmusára (SCHE-MATISMUS ARCHIDIOCESES ROMANO-CATHOLICAE BUCARESTIENSIS ANNO MCMXXXIII BUCURESTI, 1933) hivatkozva teszi ezt a megállapítást. Azt viszont nem tudjuk, hogy a schematizmusnak mi volt a forrása.

²⁹ IORGA, Nicolae: *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, Vol. I., Imprimeria Statului, București, 1895, 77. p.

³⁰ AUNER: i.m., 18–23. p.

³¹ Uo., 23. p. Iosif Gabor Carol Auner egyik feljegyzésére hivatkozva, mely a bukaresti érsekség 1907-es schematizmusában jelent meg, említ egy ezt megelőző katolikus is-kolát is, mely 1816 végén a szabad ég alatt kezdte meg működését, majd ugyan kapott épületet, de 1821-ben a szükséges felszerelések hiányában bezárt. A Bécsből jött három paptanító visszatért hazájába. L.: GABOR: i.m., 188. p.

adakozásából felépítették a negyedik templomot Mons. Angelo Parsi nikápoli püspök³² vezényletével.

1852. július 11-én pedig a bolgár ferences tartomány a magyar ferences Kapisztrán Szent János tartománynak adta át a jogokat.³³ Ezzel kapcsolatban a bukaresti Szent István Egyesület 1901-es emlékkönyvéből idézünk: „Ujabban sokat irogatják a romániai Magyarok ügyét feszegetve, hogy a Baratzia egyh. magyar alapítású intézmény, hogy e csalódás megszűnjék azért jó lesz a gondolatból *historikuskodó* [eredeti kiemelés – M.R.] írónak e valóságos adatokról is tudomást venni.”³⁴ – utalnak itt arra a tényre, hogy ekkor vette át a magyar ferences tartomány az egyházi jogokat a Barátok templomában. Persze ez nem azt jelenti, hogy ezt megelőzően ne lettek volna itt magyar ferences szerzetesek. Nagyon valószínűsíthető, hogy voltak, hiszen jelentős számú magyar katolikus élt ekkor Bukarestben.³⁵ Tulajdonképpen ezt erősíti meg az Emlékkönyv is: „Ezzel azonban korántsem akarom állítani, hogy a Bulgarita atyák idejében éppen nem lett volna használatba a magyar nyelv, igenis volt, mert a templomban tartottak magyar beszédeket s az iskolába is volt írás és olvasás tanítás, hisz a rend tagok között mindig voltak magyarok, így az utolsó tartomány főnök is Gyurma Gábor (erdély) dévai születés volt s ott is halt meg 1861-ben Aug. 20-án. Ebből világos, hogy a Baratzia rom. kath. egyház és vele össze kapcsolt iskola a Magyar nemzeti ügy szolgálatában állott kezdet óta, tartott pedig ez az állapot 1863-ig midőn az egyesült magyar provincia lemondott a romániai 4 Zárdáról [Bukarest – Barátok temploma, Târgoviște, Râmnicu Vâlcea, Câmpulung – M.R.] a „propaganda fidei” javára s még ez év October havába átvette a Zárdákat Antonius Josephus Pluyin Nikapoli passionista püspök.”³⁶

A 19. században az volt a jellemző, hogy a bukaresti katolikus hívek döntő többsége magyar és német nemzetiségű volt. A többségük megmaradt a két világháború között is, a román nemzetiségű katolikusok számát a magyar és német asszimilált hívek gyarapították.

A magyar katolikus híveket 1900-tól a bukaresti Szent István Király Egyesület fogta össze.³⁷ 1903-tól önálló egyházközséggé alakultak a bukaresti Szent

³² 1743-tól kezdődően a bolgár Nikápoli ad Hystrum mindenkori püspöke töltötte be a Havasalföldi Vikáriátus apostoli adminisztrátora címet is. 1847–1863 között töltötte be Angelo Parsi ezt a pozíciót. Parsiról bővebben L.: Pr. IACOB, Ieronim: *Din viața și activitatea Mons. Angelo Parsi, episcop de Nicopolis ad Hystrum și administrator apostolic al Valahiei (1800-1863; episcop din 1847)*, *Pro Memoria*, 1/2002, 153–168. p.

³³ L.: 25. l. és AUNER: i.m., 25. p.

³⁴ BÁLINTH: i.m. Az idézet eredeti helyesírással közlöm – M.R.

³⁵ Egyrészt sokan menekültek a madéfalvi veszedelem (1764) elől, másrészt pedig a Habsburg önkényuralom elől az 1848/49-es magyar forradalom és szabadságharc leverése után.

³⁶ BÁLINTH: i.m. Eredeti helyesírással közölt szöveg.

³⁷ Uo., 158. p.

István Királyról elnevezett Magyar Római Katolikus Egyházközség néven. Az alapszabály a bukaresti magyar katolikusoknak teljes önállóságot, kulturális különválást és saját iskoláik, felekezeti ügyeik vezetésére döntő befolyást biztosított. Az alapszabályzatot a svájci származású Franz Xaver von Hornstein³⁸ érsek hagyta jóvá. Az alapszabály 1. pontja kimondta: „A bukaresti magyar római katolikusok kegyes főpásztoruknak, az Érsek Úr Öméltóságának joghatósága alatt Szent István Királyról nevezett önálló Magyar Róm. Kat. Egyházközséggé alakulnak oly célból, hogy saját használatukra iskolát, templomot, plébánialakot építsenek, az alkalmazottak ellátásáról gondoskodjanak, az istentiszteletek fényét és ünnepélyességét tőlük telhetőleg emeljék és különböző egyletek, társulatok alakítása által a katolikus hitéletet fejlesszék.”³⁹

A századfordulón a német és lengyel papok a Barátok templomában visszaszorították a magyar szót, ezért a magyarok a Cuza Voda utcában egy különálló magyar templomot (Szent Ilona templom), építettek.⁴⁰ A bukaresti magyar katolikusok különálló temploma 1914-ben épült fel.⁴¹ A templom a Szent László Társulat telkén épült, a telket azonban a bukaresti katolikus magyaroknak adományozta, tehát a Szent István Egyesületnek, amikor azok saját adakozásaikból építették fel a templomot.⁴² Bálinth János plébános, az Egyesület elnöke már 1901-ben arról panaszkodott, hogy mindent adakozásból tudnak csak fenntartani, mert a Szent László Társulat a magyar istentiszteletekre adott évi 2000 frank segélyt is visszavonta és Magyarország indolenciájára panaszkodott, mert semmivel nem támogatta a bukaresti magyar katolikus közösséget.

1916-ban, miután Románia a bukaresti szerződésben ígéretet kapott az antant hatalmaktól, hogy amennyiben az ő oldalukon lép be a háborúba, megkapja Erdélyt; támadást indított Erdély ellen. A német és az osztrák-magyar hadsereg azonban ellentámadásba indult és 1916. december 6-ra elfoglalták Bukarestet bolgár és török csapatok segítségével. Ekkor a Jászvásárba menekülő román kormány a Szent Ilona templomot és a Barátok templomát is bezáratta,⁴³ a szolgáló papokat pedig Moldvába internálta. 18 római katolikus papot internáltak a Domnești erődbe és Huși-Corni-ba.⁴⁴

³⁸ Franz Xaver Hornstein bukaresti érsek 1896–1905 között.

³⁹ JÁVOR Béla: Magyar katolikusok Bukarestben a háború előtt és után, *Erdélyi Lapok*, 1932. október 23., 4. p.

⁴⁰ A katolikus egyháznak nincs képviselője a bukaresti szenátusban, *Budapesti Hírlap*, 1926. október 20., 3. p.

⁴¹ A templom 12 üvegablakából 5 ma is az Árpád-házi szentek képmását ábrázolja.

⁴² Nincs hol imádkozniok a bukaresti magyar katolikusoknak, *Budapesti Hírlap*, 1929. október 9., 3. p.

⁴³ Az oláh érsek nem engedi megnyitni a bukaresti magyar katolikus templomot, *Debreceni Újság*, 1929. október 9., 5. p.

⁴⁴ DOBOȘ, Dănuț: Preoți din Arhidieceza de București, internati în Moldova între anii 1916-1917, *Pro Memoria*, 2/2003, 191–204. p.

Hasonló sorsra jutottak a magyar katolikus oktatási intézmények is. 1901-ben kezdték meg az iskolaépület építését a Cantacuzino utcában. 1902-ben meg is kezdődött a tanítás. (Fiú és lány elemi iskola, óvoda, polgári leányiskola, ipari tanfolyam.) A Cuza Voda utcában volt egy vegyes lány-fiú elemi iskola és óvoda. Összes iskolában több mint 800 katolikus magyar növendék tanult.⁴⁵ A Cuza Voda u. 100. telkén építették fel a modern iskola-együttest: kétemeletes iskolaépület, óvoda és a tanítók szolgálati lakásai, betegszoba.⁴⁶ A szomszédságában volt a Szent Ilona templom. A bukaresti érsekség 1914-es schematizmusa szerint a következő magyar tannyelvű iskolák működtek:

1. Str. Cantacuzino – 4 osztályú elemi és 4 osztályú továbbképző fiúiskola, az elemiben 306, a továbbképzőben 85 tanulóval
2. Str. Cuza Voda – 4 osztályú fiú-leány elemi iskola 199 tanulóval
3. Str. Scaune – 4 osztályú elemi és 4 osztályú továbbképző leányiskola, elemiben 329, továbbképzőben 130 tanulóval
4. Str. Cuza Voda – óvoda 117 gyermekkel
5. Str. Scaune – óvoda 130 gyermekkel

Összesen 1049 tanuló, 247 óvodás. A nem magyar tannyelvű katolikus iskolákba járó magyar tanulók száma 1438 fő. Kevésnek bizonyult a 3 magyar katolikus iskola.⁴⁷ A háború során azonban ezeket is bezárták, és a többi idegen nyelvű iskolát is. A háború után a magyar iskolák kivételével a többiek mind újra megnyithatták kapuikat.

A bukaresti magyar katolikusok az első világháború után

A háború végét a bukaresti magyar katolikusok is nagyon várták, remélve, hogy egyházi életük újraindulhat és a tanulók is újra az iskolapadba ülhetnek. Az addig osztrák-magyar diplomáciai védettség alatt élő magyar hívek a háború után megkapták a román állampolgárságot és igen rövid időn belül azzal találták szembe magukat, hogy román állampolgárként kevesebb joguk lett, mint addig Romániában élő külföldi állampolgárokként. A Barátok templomát ugyan már megnyitották, de a papok még internálva voltak, a Szent Ilona templomot továbbra is zárva tartották, a Szent József Székesegyház területéhez tartozó többségében magyar nyelvű híveknek nem volt anyanyelvű valósággyakorlásra lehetősége. Ezen felül a magyar nyelvű iskolák nem nyithatták

⁴⁵ JÁVOR Béla: Amikor Bukarestben nem maradt el a magyar „Isten hozott!” Miért nincs iskolájuk a magyar katolikusoknak Bukarestben?, *Erdélyi Lapok*, 1933. november 11., 6. p.

⁴⁶ CSORTÁN Ferenc: Körkép a két háború közötti bukaresti magyarokról, *Látó*, 2009/4. szám, 47–59. p.

⁴⁷ A bukaresti érsekség 1914-es schematizmusának adatait közli: OBERDING József György: A bukaresti magyarság egyházi, társadalmi és kulturális szervezete a világháború előtt és ma, *Kisebbségvédelem*, 1939/6. szám, 2. p.

meg kapuikat. A magyar gyerekek román katolikus iskolába kényszerültek,⁴⁸ majd amikor 1929-ben megnyithatott a református iskola, sok katolikus gyerek odajárt.⁴⁹ De miért kapták vissza a reformátusok az iskolaépületüket, és miért nem sikerült ez a katolikusoknak? A reformátusok kedvezőbb helyzetét az jelentette, hogy a bukaresti épületeik az erdélyi református egyházkerület tulajdonában voltak, tehát romániai székhelyű volt a tulajdonos. A katolikus ingatlanok viszont a budapesti székhelyű Szent László Társulat birtokában voltak, és így mint olyan idegen állam vagyona, mely jóvátételi kötelezettségekkel bírt Románia felé, elkobozhatóak voltak. A zár alá vétel rögtön a háborút követően megtörtént, mint ellenséges állam vagyona, és a román kormány azokban diákoththonokat és más diákjóléti intézményeket rendezett be. Vitás kérdés volt, hogy a tulajdonjog más államé vagy magánjellegű egyesületé-e?⁵⁰ 1926-ban pedig dekrétummal likvidáltak. A magyar fél igyekezett azt bizonyítani, hogy a Szent László Társulat odaajándékozta ezeket az ingatlanokat a bukaresti székhelyű Szent István Társulatnak, ám a perdöntő ajándékozási okmányt nem tudták bemutatni. Az ingatlanok visszavételére, a tulajdonjog rendezésére több szinten, többféleképp történtek próbálkozások.

A Szent László Társulat bukaresti ingatlanainak ügye diplomáciai szinten

Az ügy 1926–1927-ben a magyar külügy szintjére emelkedett. Ennek közvetlen kiváltó oka az volt, hogy a román kormány a *Monitorul Oficial* 1926. április 9-i számában dekrétumot tett közzé, mellyel a Szent László Társulat bukaresti ingatlanait likvidálta.⁵¹ Egyedüli, de jelentős kivételnek számított, hogy a Cuza Voda utcai templom nem képezte a likvidáció tárgyát.⁵²

Az alábbi ingatlanokról volt szó:

1. A Cuza-Voda utcai templom és iskola: kívül-belül jó állapotban volt. A templomban, bár azt az egyháznak már visszaadták, még mindig nem volt

⁴⁸ A románok a magyarok ellen – A bukaresti magyarságnak nincsen iskolája, *Budapesti Hírlap*, 1926. szeptember 28., 6. p.

⁴⁹ Az iskola épületét 11 éven keresztül idegenek használták, az épület megrongálódott, felújításra szorult. L.: Megnyílik szeptemberben a magyar tannyelvű bukaresti elemi iskola, *Ellenzék*, 1929. május 27., 2. p.

⁵⁰ A bukaresti magyar iskolák. Nem rendezték az iskolaépületek tulajdonjogának kérdését, *Bukaresti Kurír*, 1921. október 2., 12. p.

⁵¹ Hasonló dekrétum jelent meg a hivatalos lap április 10-i számában az erdélyi református Konvent bukaresti ingatlanaira vonatkozólag is. A bukaresti református egyház-község a dekrétumot, melyet kihirdetésétől számítva 30 napon belül meg lehet fellebbezni, megfellebbezte és hatályának felfüggesztését kérte. L.: MNL OL Külügyminisztérium Politikai Osztály rezervált iratai (továbbiakban: K64) 24. cs. 240 res/pol. A bukaresti magyar követ titkos levele Walko Lajos külügyminiszternek 1926. április 29.

⁵² MNL OL K64 24. cs. 277/res.pol. Villani Frigyes bukaresti követ jelentése Walko Lajos külügyminiszternek 1926. december 6.

pap és a tatározáshoz szükséges összeg hiányában a hívőknek megnyitható. A kb. 8–10 szobával rendelkező egy emeletes iskolaépületben a Kereskedelmi Akadémia hallgatóinak otthona nyert elhelyezést. Egy kis részében a volt bukaresti magyar tantestület román nyelvű tanítónője, Bálint Róza lakott.

2. A Filipescu utcai egy emeletes óvodaépület: kívül-belül jó állapotban volt; benne a Kereskedelmi Akadémia végzett növendékeinek egyesülete működött. A telek a Miniszterelnökség palotája mellett a város közép pontjában feküdt, ami értékét emelte. Az óvoda udvarán levő földszintes 4–5 szobás ház annyira elhanyagolt volt, hogy faláról omladozott a vakolat.

3. A fenti teleknek a Cantacuzino utcára eső részén volt található a fiúiskola, mely 3 épületből: 1 egy emeletes és 2 földszintes házból állt, ugyancsak elég jó karban. Ugyanott feküdt a telek baloldali részén a volt magyar tanítónők lakása és a két telek összekötő kapcsát képező polgári leányiskola. Ekkor mind az öt épület egyetemi hallgatók otthonául szolgált, kivéve a polgári leányiskola igazgatónői 4–5 szobából álló lakását, melyben dr. Nicolae Hamat orvos lakott.

A református egyház tulajdonát képező ingatlanok:

1. Sfinții Voievozi utcai református fiúiskola egy nagy U-alakú 1 emeletes épületből állt kb. 30–40 szobával, nagy teremmel. Itt a bölcsészeti kar hallgatóinak otthona rendezkedett be. Az épület tűrhető állapotban volt, az udvara viszont nagyon elhanyagolt.

2. A Sfântul Ștefan utcai református leányiskola egy emeletes saroképülete és az udvar közepén levő tornaterem az egyetemi hallgatóknak otthonául szolgált. A jó karban tartott épületben kb. 20–25 szoba és terem lehetett.⁵³

Mivel a Szent László Társulatnak Bukarestben nem volt olyan képviselője, aki legitimálva lett volna a jogorvoslat benyújtására, a bukaresti magyar követ, Villani Frigyes beszélgetést kezdeményezett Alexander Cisar bukaresti érsekkel.

Az érsek kijelentette, hogy a bukaresti érsekség csak azon esetben tudna a szóban forgó ingatlanok visszaszerzése érdekében közbenjárni, ha a Szent László Társulat azokat a bukaresti érsekségnek ajándékozná és erről ajándékozási okiratot állítana ki. Az érsek szerint az okiratban benne kellene, hogy álljon, hogy a Szent László Társulat ezen ingatlanokat azért ruházza át az érsekségre, mert a magánoktatási törvény szerint a felekezetek külföldről anyagi támogatást nem fogadhatnak el, és így bukaresti iskoláit nem tudná tovább fenntartani. Célszerűnek tartaná az érsek annak a részletesebb kifejtését is, hogy a Társulat karitatív tevékenysége és az iskola kulturális programja min-

⁵³ MNL OL K64 24. cs. 13. res.pol. Villani Frigyes jelentése Walko Lajos külügyminiszternek 1927. január 10.

denben a háború előtti román kormányok jóváhagyásával találkozott. Az érsek szerint célszerű volna az ajándékozási okiratban azt is megemlíteni, hogy a magyar kormány lemond arról az előnyről, mely részére azon körülményből származhatnék, hogy a román kormány a likvidációból befolyó összegeket, a jóvátételi számlán a magyar kormány javára írja. Cisar úgy gondolta, hogy az ajándékozási okiratot, melyet esetleg a budapesti román követség is legalizálna, a bukaresti magyar követség juttatná el hozzá, és ő annak alapján azután megpróbálná a román kormánynál a szóbanforgó ingatlanok visszaszerzését. Az érsek ugyanakkor felhívta a követ figyelmét, hogy célszerű lenne, ha a bukaresti nuncius utasítást kapna a Szentszéktől arra nézve, hogy az érsekséget eljárásában a román kormánynál támogassa.⁵⁴

A magyar követ azonban külügyminiszterének megírta, hogy az érsek javaslatait nem áll szándékában elfogadni. Szerinte inkább a békeszerződés valamely passzusába kellene kapaszkodni, és úgy kellene az érdekeiket érvényesíteni. A külügyminiszter válasza azonban az volt, hogy mivel a Szent László Társulat ingatlanai egyházi jellegű ingatlanok, ezért nem tartoznak a békeszerződés hatálya alá.⁵⁵ A követ azonban ennél is hatékonyabbnak látta azt az utat, melyet az adott, hogy a romániai Országos Magyar Párt 1926 áprilisában megújította választási paktumát Alexandru Averescu Néppártjával, és az bizonyos alapot biztosíthatna az ingatlanok megmentésére.⁵⁶ Jelentése szerint a követ felvette a kapcsolatot Ion Mitilineu román külügyminiszterrel is, aki megígérte neki, hogy megbeszéli az ügyet minisztertársaival.⁵⁷

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ MNL OL K64 24. cs. 240 res.pol. Walkó Lajos számjeltávirata a bukaresti magyar követségnek 1926. május 6.

⁵⁶ Az OMP és Averescu Néppártja 1923-ban kötötte meg a csucsai paktumot, melynek a lényege az volt, hogy a választásokon az OMP támogatja Averescu pártját, cserébe, ha az kormánypozícióba kerül, garantálja a kisebbségi jogokat a magyarság számára. 1926-ig azonban liberális kormányzás volt Romániában. 1926 februárjában az OMP vezetőségének egy része úgy gondolta, hogy inkább a liberálisokkal kellene paktumot kötni. A megegyezés meg is született, de a paktum aláírása nem történt meg, mert az erdélyi magyar sajtó kiszivárogtatta a hírt. Az 1926-os parlamenti választások azonban ennek szellemében zajlottak, viszont nem a liberálisok győztek, hanem Averescu pártja került kormányra. Az OMP elnöke, Ugron István sem erkölcsileg, sem politikailag nem tudta ezt felvállalni, ezért lemondott. A helyére kerülő Bethlen Györgynek viszont sikerült helyreállítani Averescuval a csucsai paktumot. Erről bővebben L.: BÁRDI Nándor: *Otthon és haza. Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéből*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2013, 128–142. p.; GYÖRGY Béla: *A romániai Országos Magyar Párt története (1922–1938)*, Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda 2017; MARCHUT Réka: Hans Otto Roth feljegyzése a romániai magyarok és németek kapcsolatáról (1926), *Lymbus – Magyarságtudományi Forrásközlemények*, 2017, 451–467. p.; U.ő.: *Magyar-német együttműködés Romániában az 1920-as években, Kisebbségkutatás*, 2018!4. sz., 137–168. p.

⁵⁷ MNL OL K64 24. cs. 240 res/pol. A bukaresti magyar követ titkos jelentése Walkó Lajos külügyminiszternek 1926. április 29.

Villani nem kapott érdemi választ Mitilineu-tól, ezért május 8-án ismét felkereste őt és arra hivatkozott, hogy erdélyi lapértésülések szerint a megkötött paktumnak van olyan pontja, mely a bukaresti magyar iskolákról rendelkezik. Villani beszámolója szerint Mitilineu ezzel különösebben nem foglalkozott, azzal már annál inkább, hogy a bukaresti magyarok szavazatai közvetlenül érinthetik a választásokon éppen Bukarestben induló külügyminisztert. A magyar követ azonban újból csak ígéretet kapott, hogy a kérdést a külügyminiszter a minisztertanács elé fogja vinni. A követ Bethlen Györggyel, az OMP elnökével is tárgyalt, hogy próbáljanak a kormánynál a megkötött paktum alapján eredményeket elérni.⁵⁸

A diplomáciai törekvéseknek meglehetősen keresztbetett Majláth Gusztáv erdélyi püspök „különutas” kísérlete. Ugyanis saját jogkörében jogorvoslattal bírt az ilfovi törvényszéknél a likviditás ellen. A püspök beadványa kétféle jogalapra hivatkozott: 1. hogy a Szent László Társulat vagyona annak idején nyilvános adományokból gyűlt össze, amely adományokból tetemes rész esett az ekkor Romániához tartozó erdélyi területek lakosságára; 2. a Szent László Társulat lefoglalt ingatlanai római katolikus vallási és iskolai célokat szolgáltak; tehát azokat a katolikus egyháznak, még pedig ezen egyház reprezentatív vagyonszösségének, az Erdélyi Római Katolikus Státusznak adják vissza.⁵⁹ Ez azért nem volt szerencsés próbálkozás, mert addigra már nyilvánvaló volt, hogy a tulajdonviszonyokat tisztázó perdöntő okmányok nem álltak rendelkezésre, így eleve borítékolható volt, hogy a fellebbezés sikertelen lesz.⁶⁰ Csupán egy iratot tudtak az ilfovi törvényszéknek bemutatni: annak a szerződésnek nem hitelesített másolatát, amelyet néhai Szmrecsányi Pál nagyváradi püspök kötött Hornstein érsekkel, s amely szerződéssel történt a szóbanforgó ingatlanoknak megvétele.⁶¹ Mivel azonban a szerződésnek más passzusai is voltak, melyek kedvezőtlenül befolyásolták volna az ügymenetet, ezért ezt a hivatkozási alapot elvetették.

Egy út kínálkozott még: a tárgyalás menetének a kitolása, a jogi döntés elhalasztatása. Ehhez Budapest az OMP segítségét kérte, hogy a román kormánynál a paktumra hivatkozva próbáljanak eredményt elérni, mondván, hogy az ügy politikai kérdés.⁶²

Az időnyerés azonban nem sikerült. 1926. november 10-én Gyárfás Elemér szenátor arról tájékoztatta a követséget, hogy a törvényszék november 18-ra

⁵⁸ MNL OL K64 24. cs. 253 res.pol. A bukaresti magyar követ titkos jelentése Walko Lajos külügyminiszternek 1926. május 26.

⁵⁹ MNL OL K64 24. cs. 540 res.pol. Szentirmay Béla titkos jelentése Walkó Lajos külügyminiszternek 1926. november 17.

⁶⁰ MNL OL K64 24. cs. 282 res.pol. A bukaresti magyar követ titkos jelentése Walko Lajos külügyminiszternek 1926. június 1.

⁶¹ MNL OL K64 24. cs. 532 res.pol. A magyar Külügyminisztérium levele Szentirmay Béla követségi tanácsosnak 1926. november 13.

⁶² Uo.

kitűzte a tárgyalást. Gyárfás még megpróbálkozott Octavian Goga belügyminiszternél, hogy halasszák el a tárgyalást, aki haladéktalan közbenjárásáról biztosította a magyar szenátort.⁶³ Azt, hogy Goga szavainak mennyi hitele volt, jól mutatja az a két hónappal későbbi követi jelentés, mely arról számolt be, hogy Villani megbeszélést kezdett Gogával, és Goga úgy viselkedett, mintha semmit nem tudott volna az ügyről, persze megnyugtatta tárgyalópartnerét, hogy ő szívén viseli az ügyet.⁶⁴ Bethlen György azonban teljesen kilátástalannak látta, hogy a Szent László Társulat bukaresti ingatlanait politikai úton vissza tudják szerezni.⁶⁵

Ez a kilátástalan helyzet újra abba az irányba befolyásolta az ügyet, hogy a magyar fél próbáljon meg Cisar érsekkel dűlőre jutni, de immár úgy, hogy az érsek tárgyaljon a román kormánnyal az ingatlanok kérdésében. A megoldás azért is sürgető volt, mert amint az a követségi jelentésből is kiderül, látták előre, hogy Averescu kormánya nem marad sokáig hivatalában, és tartottak attól, hogy egy liberális kormánytól még annyira sem várhatják az ingatlanok ügyének magyar fél számára kedvező rendezését.⁶⁶

Lélegzetvételenyi időt a magyar külügynek sikerült elérnie, ugyanis a november 18-ra kitűzött tárgyalást ismeretlen időre elnapolták.⁶⁷ Ezt az időt a magyar vezetők a Cisar érsekkel való megegyezésre akarták felhasználni. 1927. január 19-én a bukaresti magyar követ felkereste az érseket és elmondta neki, hogy bizonyos feltételek mellett a Szent László Társulat hajlandó lenne az ingatlanok tulajdonjogát ráruházni. Az érsek január 21-i német nyelvű levelében élesen kirohant az erdélyi püspök ellen, majd kijelentette, hogy hajlandó az ügyet magáévá tenni, de a bizottság felállítását nem tudja elfogadni, mert az őt a román hatóságokkal szemben feszélyezné és gyanússá tenné. Villani kompromisszumra hajlott és azt javasolta a külügyminiszterének, hogy a bizottságok felállításáról szóló bekezdést hagyják el, helyette az ingatlanok kezelésére, illetőleg az iskolák igazgatásában való közreműködésre egy helybeli, tekintélyes magyar polgárokból álló bizottságot neveznének ki a két katolikus plébános (Carol Auner kanonok – német és Horváth Árpád barátjai plébános – magyar) által. A követ úgy vélte, hogy ezzel a módosítással Cisar érsek aláírná a kötelezvényt. Közben pedig a Majláth püspök által indított per tárgyalását kitűzték február 17-re.⁶⁸

⁶³ MNL OL K64 24. cs. 540 res.pol. Szentirmay Béla titkos jelentése Walkó Lajos külügyminiszternek 1926. november 17.

⁶⁴ MNL OL K64 24. cs. 30. res.pol. Villani Frigyes jelentése Walkó Lajos külügyminiszternek 1927. január 17.

⁶⁵ MNL OL K64 24. cs. 540 res.pol. Szentirmay Béla titkos jelentése Walkó Lajos külügyminiszternek 1926. november 17.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ MNL OL K64 24. cs. 541 res.pol. Walkó Lajos jelentése Bethlen István miniszterelnöknek 1926. november 22.

⁶⁸ MNL OL K64 24. cs. 43. res.pol. Villani Frigyes titkos jelentése Walkó Lajos külügyminiszternek 1927. január 25.

Versenyt futván az idővel, az érsek levelet intézett a közoktatásügyi miniszterhez, melyben kérte őt, hogy szüntessék meg az iskolaépületek likvidációját és engedjék azt át a bukaresti érsekségnek. Leveléből érdemes hosszabban idéznünk:

Kegyelmes Uram, legyen tekintettel arra, hogy most ezen iskolák, román állampolgár tanulók oktatására szolgálnának és kulturális, valamint működésüknek gyakorlása esetén egy oly hálás és az országhoz ragaszkodó nemzedék kerülne onnan ki, mely mindig szem előtt tartaná azt, hogy az állam adott neki alkalmat arra, hogy olyan iskolában tanuljon, ahol saját és az ország nyelvén tanították őt és kisebbségi jogaitól nemhogy megfosztották volna, hanem azokat tiszteletben tartották.

Azt javaslom tehát, hogy a magas kormány engedje át a bukaresti római katolikus érsekségnek a fenti iskolákat teljes, végleges és megmáshíthatatlan módon, tekintve, hogy azok a múltban a bukaresti római katolikus érsekség híveinek kulturális és vallási érdekeit szolgálták, mely hivatásuknak így a jövőben is megfelelőhetnének, ha a kormány a magyar nemzetiségű román állampolgár tanulók részére való megnyitását engedélyezné. Az iskolákat, mint magyar előadású kisebbségi magániskolák az érvényben levő törvényeknek és rendeleteknek megfelelően a közoktatásügyi minisztérium ellenőrzése alatt működnének. A magas kormány ezen nagylelkű intézkedésével szinte kiszámíthatatlan irányban növekedne az ország presztízse és mentén elhallgatnának rosszakaróink panasza és rágalmai, melyekkel szembehelyezhetők lennének ezen letagadhatatlan méltányos és politikai bölcsességről tanúskodó tények.⁶⁹

Láthatóan és olvashatóan ő is lelkesedett ezért a megoldásért. Aztán viszont meghátrált, pontosan ennek okát nem ismerjük. Követi jelentés szerint azért, mert féltette a pozícióját. Olyan feltételeket szabott, melyek a magyar félre nézve elfogadhatatlanoknak bizonyultak. Ugyanis azt kívánta, hogy nemcsak az ingatlanokat adja át a Társulat neki, illetve az átíratási és ajándékozási illetékeket fizesse meg, hanem gondoskodjon a házak és az azokban létesítendő intézmények fenntartására szükséges anyagi eszközökről; ezzel szemben pedig ő hajlandó lett volna egy román nyelvű iskolát felállítani.⁷⁰ Cisar érsek azt kérte, hogy a Szent László Társulat ingatlanait ne kizárólag magyar iskolák fenntartására kelljen fordítani.⁷¹ Így a tárgyalások holtpontra érkeztek, Majláth püspök pedig elveszítette a pert a román állammal szemben.

Természetesen ez egy olyan horderejű ügy, melyet politikai szinten lehetett volna megoldani, de nagyon fontosnak tartom, hogy megnézzük, hogy

⁶⁹ U.o. A levél az irat mellékleteként szerepel.

⁷⁰ MNL OL K64 24. cs. 81. res.pol. Villani Frigyes jelentése Walko Lajos külügyminiszternek 1927. február 20.

⁷¹ MNL OL K64 24. cs. 45. res.pol. Villani Frigyes 11. számú számjeltávirata Walko Lajos külügyminiszternek 1927. február 29.

maga a közösség, a bukaresti magyar katolikusok, hogyan próbáltak a helyzeten változtatni és az ingatlanügyek mellett, azzal egyidőben milyen más problémákra is keresték a megoldást. Ezért most a diplomáciai szint után a helyi szint bemutatására vállalkozom.

A helyi közösség küzdelmei

„A nagy politikába mi nem avatkozunk, nekünk csak az a célunk, hogy a kisebbségi jogainkat, elsősorban az iskolákat illetőleg, a békeszerződések adta jogainkat megvédjük. Nem kívánunk privilégiumokat, nem akarunk az államnak kiváltságos, csak egyenrangú jó polgárai lenni, akik meg akarják védeni, fejleszteni, ápolni kultúrájukat.” – fogalmazott Horváth György, a Barátok templomának plébánosa egy vele készített interjúban.⁷² Az az Octavian Goga, aki – mint fentebb említettem – 1926–1927-ben rácsodálkozott a bukaresti magyarság iskolaproblémáira, 1921-ben a bukaresti magyar katolikusok egyik delegátusa előtt, mely iskolaügyben kereste fel őt, kijelentette: „amit a bukaresti magyarság eddig élvezett toleranciából, az most ugyanannak a magyarságnak természetes, kijáró joga lett.”⁷³ Ebből is látható, hogy a helyi szintű próbálkozások jóval a diplomáciai küzdelem előtt megkezdődtek. Ez érthető, hiszen rögtön a háború után a következő helyzettel találták szembe magukat: iskoláik nincsenek, a Szent Ilona templomukat bezárták, a Székes-egyházban nincsen magyar nyelvű mise, holott a hívek többsége magyar; a Barátok templomának magyar papjait pedig még a háború idején internálták. A háborút követő első években gyakorlatilag semmi változás nem történt. Majd 1924-ben, amikor Rajmund Netzhhammer érseket Alexander Cisar érsek váltotta fel, a bukaresti magyar katolikus közösség egy memorandummal fordult az új érsekhez.⁷⁴ Követeléseiket az alábbi pontokban fogalmazták meg:

1. A Barátok templomát adják vissza a fővárosi román állampolgárságú magyar kisebbségnek kizárólagos használatra és azok mellett a jogok mellett, amelyek őket megilletik, a magyaroknak szükségük van egy külön templomra.
2. Nevezzenek ki magyar plébánost a Barátok temploma élére.
3. Radics atyát helyezték vissza a templomba, ugyanígy Horváth György plébánost is.

⁷² KOVÁCS Jenő dr.: A bukaresti magyarok. Beszélgetés Horváth György plébánossal a Bukarest-belvárosi magyar párt elnökével, *Miskolci Napló*, 1926. július 4., 10. p.

⁷³ A bukaresti magyar iskolákról, *Bukaresti Kurír*, 1921. október 9., 7. p.

⁷⁴ Arhiva Arhidiecezei Romano-Catolică București (AARCB) Dosar Parohia Bărăția 1924–1931, 735. p. A bukaresti magyar katolikus közösség köszönti az új érseket, 1924. Lásd még: JÁVOR Béla: Magyar katolikusok Bukarestben a háború előtt és után, *Erdélyi Lapok*, 1932. október 23., 4. p.

4. Engedélyezzenek a Barátok templomának egy kuratóriumot, amely foglalkozna a papok fizetésével és a templom fenntartásával.⁷⁵

Horváth György plébánosi kinevezésére végül 1926 novemberében került sor. Az érseknek írt levelében hangsúlyozta, hogy kötelességének tartja, hogy elsősorban a magyar nyelvű hívekkel foglalkozzon (akkoriban a Barátok templomában csak magyar és német nyelvű hívek jártak). Kérte ugyanakkor az érseket, hogy amíg a Székesegyházban nem lesz olyan pap, aki magyarul tud misézni, engedje meg az ottani híveknek, hogy ők is a Barátok templomába jöhessenek.⁷⁶ Cisar érsek azonban ezt nem engedélyezte.

Jogosan merül fel az igény, hogy mondjuk el, milyen létszámú közösségről beszélünk. A kutatások jelen fázisában ezt nem tudjuk megmondani, és az sem biztos, hogy a későbbiekben választ tudunk adni erre. Korabeli sajtóban olvashatjuk, hogy 30 000 bukaresti magyar katolikus volt, máshol 100 000 főről írtak, de egyiket sem tartom hiteles forrásnak. Ugyancsak a korabeli sajtó elmondja, hogy nem tudjuk, hányan vannak. Mint ahogy az sem tudható, hogy Bukarestben hány magyar élt, mert rögtön szembetalálkozunk a következő kérdéssel, hogy ki a bukaresti magyar? Hencz Hilda a már említett könyvében névelemzés alapján próbál meg bizonyos személyeket magyarnak vagy nem magyarnak tekinteni, de talán komolyabb bizonygatások nélkül is elmondhatjuk, hogy ez nagyon nem stimmel. Tehát jelen pillanatban fogadjuk el, hogy nem tudjuk, hányan voltak; de azt tudjuk, hogy jelentős számú közösségről volt szó, és létszámában a legnagyobb katolikus közösség a magyar volt. Ezt bizton tudhatjuk a forrásokból.

A plébános leveleiből kitűnik, hogy valóban az első intézkedései között volt, hogy engedélyt kérjen az érsektől, hogy vasárnaponként ne csak egy magyar nyelvű mise legyen, hanem esetenként kettő.⁷⁷ Főbb ünnepeken a fél 11-es mise román nyelvű lenne, a többi vasárnapon pedig hol magyar, hol német. A plébános felhívta a figyelmet arra, hogy a magyaroknak csupán egy

⁷⁵ A Bukarestben élő katolikusság nem fizetett egyházközségi adót. A bukaresti templomokat a hívek önkéntes adományaiból tartották fenn. Mivel a Barátok temploma szerzetesi templom volt, még abból az időből maradtak fenn olyan intézkedések, melyek páratlanok voltak a romániai katolikusság körében. A Barátok templomában nem szedtek stólapénzt. Keresztelésnél és a többi egyházi aktusoknál a hívek anyagi tehetségük és akaratuk szerint adakoztak a templom fenntartására és a papság számára, amely összeg azonban nem egyénenként a lelkészeké, hanem még a régi rendi élet szokása alapján a „Házé”. L.: A bukaresti római katolikus egyház tradíciója különös helyzetet teremtett. Miért nincs Bukarestben katolikus iskola?, *Bukaresti Magyar Újság*, 1930. augusztus 25., 2. p. Ennek ellentmond az Emlékkönyvben közzétett szabályzat, mely szerint minden egyházi eseménynek megszabott stóladíja volt. L.: *Emlékkönyv*, 1901, 160. p.

⁷⁶ AARCB Dosar Parohia Bărăția 1924–1931, 574–575. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1926. november 27.

⁷⁷ Vasárnap reggel 9 órakor volt magyar mise és ez mind a mai napig így van. Horváth plébános a fél 11-es miséket is magyarul akarta tartani.

miséjük van egész Bukarestben, a németeknek pedig három,⁷⁸ holott a magyarok vannak jóval többen.⁷⁹ Nem tudjuk, hogy a plébános megkapta-e az engedélyt erre. Az érsek általában ceruzával beleírta a levélbe a megjegyzéseit egy-egy felvetéshez. A levélnek vannak olyan passzusai, amiket jóváhagyott, de az egész levélre azt írta ceruzával, hogy egy legközelebbi ülésen meg fogják beszélni.

Viszont rendelkezésünkre áll egy kimutatás az 1928-as év prédikációjáról. E szerint: 358 prédikáció volt a Barátok templomában, ebből 167 magyar nyelvű, 158 német nyelvű, 28 román nyelvű, 5 pedig egyéb nyelvű.⁸⁰ Nincs szignifikáns különbség a magyar és a német nyelvű szentmisék között, tehát semmiképpen nem tükrözi a két közösség számarányát. A készült kimutatás egy hosszabb éves jelentésnek a része, amelyben Horváth György plébános megírta azt is, hogy Cisar érsek négy alkalommal celebrált misét 1928-ban a Barátok templomában, de egyik alkalommal sem a vasárnap reggeli 9-es misén a magyar közösségnek. (Ebből arra következtethetünk, hogy a plébános nem kapta meg az engedélyt, hogy a fél 11-es misét is magyarul tarthassa.) Tisztelettel kérte az érseket, hogy jöjjön el egy magyar misére is és nyugodtan prédikálhat románul is, mert a hívek érteni fogják; de a magyar közösségnek lelkileg szüksége lenne rá, hogy az érsek hozzájuk is elmenjen.

A magyar anyanyelvű hívek jönnek a legnagyobb számban a templomba, írta a plébános. A Barátok temploma kicsi, hogy ők mind elférjenek. A plébános úgy hallotta, hogy így több katolikus is a reformátusokhoz megy istentiszteletre. Felvetette a kérdést az érseknek, hogy vajon nem gondolja-e, hogy eljött az idő, hogy a Székesegyházban a 9-es misét magyarul tartsák? A „fél Bukarest” a Székesegyházhoz tartozik és az ott élő katolikusok fele magyar anyanyelvű. A magyar anyanyelvűek számarányához képest kevés a magyar mise. A Szent Ilona templom újra megnyitása még nem oldaná meg a problémát. „Politikailag ez a megfelelő alkalom a Szent Ilona templom megnyitására is és a magyar nyelvű katolikusok megfelelő lelki gondozására is, hiszen ők a legjelentősebb hívei Őexcellenciájának Bukarestben.” – olvashatjuk a jelentésben.⁸¹

A Szent Ilona templom újranyitásáért komoly harc folyt egy évtizeden keresztül. Az előzőekben említettem, hogy a templom is a Szent László Társulat telkén épült magyar hívek adakozásából és bár zár alá vették, de a többi ingatlannal ellentétben ezt nem likvidálták. A tulajdonjogok és a fenntartói jogok azonban továbbra sem voltak tisztázottak. A telek továbbra is a Szent László Társulaté volt, melynek akkori elnöke Shvoy Lajos székesfehérvári püspök

⁷⁸ A Barátok templomában, a Székesegyházban és a Pitar Mos utcai templomban.

⁷⁹ AARCB Dosar Parohia Bărăția 1924–1931, 500–501. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1927. szeptember

⁸⁰ Uo., 368–373. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1929. január 28.

⁸¹ Uo.

volt. A bukaresti érsekség diplomáciai úton több alkalommal tett lépéseket, hogy a Szent László Társulat engedje át a templomot és az iskolát a bukaresti érsekségnek, és ennek fejében Cisar érsek megígéri, hogy a templom kizárólag csak a magyar híveké lesz és magyar katolikus plébániát is szervez a templom mellett.⁸² Cisar érsek 1926-ban felajánlotta P. Horváthnak, hogy a Szent Ilona templomot a Barátok templomára bízna, a plébános azonban ezt nem tudta elfogadni, mert ő nem tudja ellátni a másik templom lelkipásztori teendőit is, ráadásul a templom felszerelési tárgyait elhordták a zár alá vétel során. P. Horváth egyébként úgy értesült, hogy Majláth püspök hozzájárult volna Cisar érsek azon tervéhez, hogy a Cuza Voda utcai templom egyelőre lengyel jezsuitáknak⁸³ engedje át. A bukaresti magyar követ azt javasolta, hogy legyen kikötés az, hogy a betelepítendő jezsuiták közt egy magyar páter is helyet foglaljon.⁸⁴

Az éveken át folytatott tárgyalások azonban nem vezettek eredményre. Ezért Cisar érsek Gáll Antal lelkész közvetítésével, akit 1926-ban nevezett ki a Szent Ilona templom káplánjának,⁸⁵ Shvoy püspökhöz fordult. Cisar érsek magyar nyelvű levelet küldött a székesfehérvári püspöknek, akit arra kért „hogy a bukaresti magyar katolikusok minden képzeletet felülmúló lelki nyomorára való tekintettel menjen bele a templom ügyének oly értelmű elintézésébe, amelyet Gáll lelkész szóbelileg fog előterjeszteni.” A levél hivatkozik a bukaresti magyar katolikusok által írt memorandumra, melyet 3000 hívő írt alá, melyben sürgetik az ügy elintézését.⁸⁶ P. Horváth és P. Gáll között azonban nagyon nagy személyi ellentétek húzódtak és egymást sarazták az érseknek írt leveleikben. P. Horváth úgy gondolta, hogy mindez P. Gáll egy magánakciója, melyet arra használ, hogy a hívektől pénzt gyűjtsön, amiből ő majd utazgathat.⁸⁷

Gáll lelkész 1929 augusztusában azonban eljutott Székesfehérvárra és át is nyújtotta a levelet Shvoy püspöknek, aki azonban nem adott érdemleges választ. De levelet küldött Cisar érseknek, amelyben közölte, hogy még hivatalosan nem lett a Társulat elnöke, de ahogy átvesszi a pozíciót, első dolga lesz, hogy ezt az ügyet intézze. Gáll lelkész szentföldi útja miatt csak október elején adta át a levelet Cisar érseknek, aki akkor éppen a római útja előtt állt. A levél kézhezvétele után két nappal az érsek meghagyta a lelkésznek, hogy

⁸² A Szent László Társulat nem hajlandó átengedni templomát és százmilliós vagyongörcsöjét a bukaresti érsekségnek, *Keleti Újság*, 1930. január 10., 5. p.

⁸³ 1935-ben került jezsuiták kezébe a templom. L.: HENCZ: *i.m.*, 208. p.

⁸⁴ MNL OL K64 24. cs. 277. res.pol. Villani Frigyes jelentése Walkó Lajos külügyminiszternek 1926. december 6.

⁸⁵ AACRB Dosar Parohia Bărăția 1924–1931, 207. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1930. szeptember 29.

⁸⁶ A Szent László Társulat nem hajlandó átengedni templomát..., 5. p.

⁸⁷ AACRB Dosar Parohia Bărăția 1924–1931, 325–326. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1929. július 22.

hozzák rendbe a templomot és a legközelebbi vasárnap nyissa meg a magyar hívek számára. A restauráló munkálatok azonban elhúzódtak. Csakhogy Cisar érsek csak azt ígérte meg, hogy a magyar nyelvű pasztorációt csak addig garantálja, amíg ő van az érseki székből. Ezt Shvoy püspök nem fogadta el és nem engedte át a tulajdonjogot.

A templomot végül 1929. október 20-án nyitották meg.⁸⁸ Tehát bár tulajdonjogilag nem rendeződött a helyzet, vallásgyakorlás szempontjából nagyon nagy jelentőségű esemény volt. 1930. május 30-án egy új Mária szobrot kapott a templom, és annak felszentelését maga Cisar érsek végezte.⁸⁹ 1931-re pedig Carol Cortobius építész munkája nyomán az eredeti állapotában tudták renoválni a templomot.⁹⁰ Gáll Antal lelkész, aki mint fentebb említettem 1926-tól volt a templom lelkésze (a templom nem lett önálló plébánia, a Barátok templomához tartozott) 1931-ben sok-sok Horváth György plébánossal való személyes konfliktus után, és miután a helyi közösséggel is ellentétei voltak,⁹¹ elment Bukarestből, és helyére Máthé Ferenc Özséb ferences szerzetespap került.⁹² Ő újra megkísérelte a magyar katolikus iskolaügyet rendezni. Arra kérte Cisar érseket, hogy a Szent Ilona templom mellett létesítsenek iskolát és ő ott tanító lenne. Azért is sürgette a helyzet rendezését, mert a református iskola helyszűke miatt egyre kevesebb katolikus gyereket tudott felvenni. „A reformátusok szívós küzdelme vissza tudta perelni az elvett iskolaépületet s visszaállította a magyar iskolát. Nézetem szerint ernyedetlen küzdelemmel elvesztett épületeink közül legalább egyet mi is visszaszerezhetnénk, annál is inkább, mert a kormány minket katolikusokat nem tart száz százalékos magyaroknak.” – írta az érseknek címzett levelében.⁹³ Azt javasolta továbbá, ha nem sikerül visszaszerezni legalább egy épületet az iskola céljaira, akkor béreljenek egyet.

⁸⁸ AARCB Dosar Parohia Bărăția 1924–1931, 277–284. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1930. január 24.; Megnyitották a bukaresti magyarok templomát, *Az Est*, 1929. október 29., 16. p.

⁸⁹ A bejáratnál az egyházközség egyik vezető tagja románul üdvözölte a főpásztort. Gáll Antal lelkes magyar beszédben üdvözölte az érseket. Cisar érsek pár magyar szóval köszöntö meg Gáll lelkész üdvözlő beszédét. L.: Magyar katolikusok ünnepe Bukarestben, *Ellenzék*, 1930. május 31., 10. p.

⁹⁰ AARCB Dosar Parohia Bărăția 1924–1931, 12–27. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1932. február 21. 1932-ben szintén Carol Cortobius kezei által renoválták a Barátok templomát is. L.: AARCB Dosar Parohia Bărăția 1927–1929; 1931–1936, 278–281. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1933. február 1.

⁹¹ AARCB Dosar Parohia Bărăția 1924–1931, 100–101. p. Szent Ilona templom hívő közössége levélben fordult az érsekhez Gáll Antal atya felelőtlen pénzkezelései miatt, 1931 (pontosabb dátum nem állapítható meg).

⁹² Uo., 12–27. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1932. február 21.

⁹³ Uo., 51–52. p. Máthé Ferenc Özséb levele Alexander Cisar érseknek 1931. november.

Máthé F. Özséb atyának a kezdeményezése akkor sem járt volna sikerrel, ha Cisar érsek komolyan vette volna a megoldás keresését. P. Máthé renoméjét erősen rontotta Horváth plébános elmarasztaló jelentése az érseknek. 1932 májusában (tehát még egy éve sem szolgált ott a szerzetes) a plébános azt írta az érseknek, hogy a szerzetes már december óta rossz egészségi állapotban van, nem tudja ellátni a papi teendőit, el kellene távolítani őt a szolgálatából.⁹⁴ A nagy gazdasági világválság idején metszően rideg szempontot fogalmazott meg: „A plébánia anyagi szempontjából Máté atya különösen a válság idejében egészen egyszerűen egy hasznot nem hozó fogyasztó.”⁹⁵

A papok jöttek-mentek, de az iskolaprobléma továbbra sem oldódott meg. Karl D'André atya, akit a Székesegyházba hívtak, hogy magyar nyelvű misét tartson, 1932-ben ismét felvetette az érseknek, hogy nagyon méltatlan helyzetben vannak a magyar katolikusok – „A katolikus magyarokkal nem szabad úgy bánni, mint a mostohagyerekkel, mert szinte már a politika is jobban s emberségesebben bánik velük.” – és több magyar papra lenne szükség a pasztorációban és az iskolában is. (Katolikus iskola nem volt, de a katolikus papok tanították a református iskolában a katolikus gyerekeket.) Felmerült az a javaslat is, hogy a református egyház egyik épületét, amit akkor a román tanügy bérelt, a katolikusok bérelnék ki és ott megindíthatnák a magyar iskolát. 1933-ban egy háromtagú küldöttség kereste fel ez ügyben a román miniszterelnököt.⁹⁶ Nem sikerült eredményt elérni. További gondot jelentett, hogy ugyan a református iskolában több katolikus gyerek tanult, mint református, mégis az érsek szinte alig támogatta az iskolát – egész évben egy szekér tűzifával járult hozzá az iskola működéséhez, írta a *Budapesti Hírlap*.⁹⁷

A helyi közösség a pápai nunciushoz fordul

Miután a bukaresti magyar katolikusok tapasztalták sikertelenségüket és eredménytelenségüket az érseknél, több ízben is a pápai nuncius segítségét kérték. 1928-ban a külvárosi Colentina negyedben a Szent Antal templom

⁹⁴ Ehhez érdemes hozzátennünk, hogy Máthé Ferenc Özséb atya nem volt még idős, persze az egészségi állapota attól még lehetett rossz. 1884-ben született Zetelakán, 1904-ben tett örökfogadalmat és 1907-ben szentelték pappá. L.: P. BOROS Fortunát: *Az erdélyi ferencrendiek*, Szent Bonaventura, Kolozsvár, 1927, <http://archivum.ferenc-esek.hu/letoltes/irodalom/Boros_Erdelyi.ferencrendiek.pdf> (letöltve: 2020. 04. 30.).

⁹⁵ „Din punct de vedere parohial material părintele Máté înseamnă pur și simplu mai ales în timpuri de criză un consumator neproductiv.” AARCB Dosar Parohia Bărăția 1927–1929; 1931–1936, 370. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1932. május 10.

⁹⁶ Harmincezer magyar katolikus iskolát épít Bukarestben, *Erdélyi Lapok*, 1933. október 31., 2. p.

⁹⁷ Kisebbségi sors, *Budapesti Hírlap*, 1934. június 24., 12. p.

felépítéséhez kérték Róma anyagi segítségét. A templom építése ellen az érseknek nem volt kifogása, sőt magyar, német és román nyelvű felhívásban fordult a hívekhez, hogy adakozzanak.⁹⁸ Mindezek segítségével és szintén Cortobius mester keze munkájával a templom 1936-ra elkészült.⁹⁹

Szintén 1928-ban a Barátok temploma egy nagyon szép lelki ajándékot kapott XI. Pius pápától a nuncius közvetítésével. Mivel 1933-ban ünnepelte a templom fennállásának a 300. évfordulóját, a pápa 1928-tól kezdve évi 4 alkalommal teljes bűnbánati alkalmat engedélyezett a templom hívei számára.¹⁰⁰

1936 márciusában a Magyar Katolikus Férfiliga segítséget kért a nunciustól a katolikus iskolák visszaszerzésében és a hitélet fejlesztésében.¹⁰¹ Tudjuk, hogy az előbbiben nem járt sikerrel. 1936 novemberében viszont egy kellemetlen arculcsapás érte megint a magyar közösséget az új pápai nuncius, Mons. Andrea Cassulo ünnepélyes fogadtatásakor. A bukaresti Katolikus Akció román, német, francia, olasz és latin nyelven üdvözölte a Szentszék új megbízottját, a magyar üdvözlő beszédet azonban az utolsó pillanatban megtiltották, annak ellenére, hogy az már előzetes elfogadásra került.¹⁰²

1937 novemberében a magyar hívek önálló magyar egyházközség és plébánia felállítását kérték a Szent Ilona templomban a nunciustól. A nuncius erkölcsi támogatásáról biztosította a híveket.¹⁰³

1939 márciusában pedig 100 bukaresti magyar katolikus kérvényt nyújtott be a nunciushoz: a Székesegyházban kérték a magyar nyelvű lelkipásztori szolgálatot. A nuncius megígérte, hogy a sérelmet orvosolni fogja.¹⁰⁴ 1930. március 6-án megindultak ugyan a magyar nyelvű misék a Székesegyházban a már fent említett Karl d'André lelkipásztori szolgálatával,¹⁰⁵ de igen hamar elkerült Bukarestből, így újra pap nélkül maradtak a Székesegyházhoz tartozó magyar hívek, az érsek pedig továbbra sem engedte meg, hogy a Barátok templomába vagy a Szent Ilona templomba járjanak misére.

⁹⁸ AARCB Dosar Parohia Bărăția 1924–1931, 222. p, 447. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1928. február 23.

⁹⁹ DOBOȘ, Dănuț: *Parohia Sfântul Anton de Padova București (Colentina)*, Editura ARCB, București, 2012.

¹⁰⁰ AARCB Dosar Parohia Bărăția 1924–1931, 368–373. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1929. január 28.

¹⁰¹ Magyarok küldöttsége a bukaresti pápai nunciushoz, *Nemzeti Újság*, 1936. március 2., 8. p.

¹⁰² Törölték a magyar szónoklatot a bukaresti nuncius üdvözlésekor, *Budapesti Hírlap*, 1936. november 24., 6. p.

¹⁰³ Magyar katolikusok küldöttsége a bukaresti pápai nunciushoz, *Budapesti Hírlap*, 1937. november 4., 9. p.

¹⁰⁴ KORÉH Ferenc: Színes bucurești képeslap, *Keleti Újság*, 1939. március 24., 7. p.

¹⁰⁵ Magyar szentbeszéd a bukaresti érseki székesegyházban, *Keleti Újság*, 1930. február 28., 4. p.; Az első magyar szentbeszéd a bukaresti érseki székesegyházban, *Budapesti Hírlap*, 1930. március 1., 11. p.

Összegzés

Egyrészt az általános jogszabályi keretek felvázolásával, másrészt a bukaresti magyar katolikusok esettanulmányával világosan látható annak a tételnek az igazsága, hogy Romániában a római katolikus egyház életében az első világháborút követő időszak hozott döntő változást, nem relativizálva ezzel azt a tényt, hogy a második világháborút követően kiépülő kommunista diktatúra további törést hozott az egyházak életében, és szó szerint élet-halál harcot vívott ellene. A rendszerváltást követően a román állam bizonyos ingatlanokat visszajuttatott az egyházaknak, de a bukaresti magyar katolikusok zár alá vett ingatlanait a rendszerváltás sem oldotta fel. Egyszerűen azért, mert más jogi alapokon tett szert rájuk a román állam, és a magyar államnak a kezében akkoriban sem volt bizonyító erejű okirat.

A tanulmányból kirajzolódnak azok az erőmezők is, amelyek befolyással voltak/vannak a bukaresti magyar katolikusok helyzetére. Ezek a következők: a helyi szint, az egyházi hierarchia adottságai (Gyulafehérvári Egyházmegye vs. Bukaresti Érsekség), a román kormány és a magyar kormány egymással vívott küzdelmei, az Országos Magyar Párt román politikai térben meglévő pozíciója, és nemzetközi jogilag pedig a Szentszék/Vatikán befolyása.

A bukaresti magyar katolikusok életében az is látható, hogy 1929–1930 között több pozitív változást a hitéletben. Ez sem véletlen. 1929-ben ratifikálták a konkordátumot, és még akkor is, ha ez felkorbácsolta több félnek is a kedélyét, mégis a bizonytalanságból kialakult egy biztonságos keret, amiben már lehetett nagyobb mozgástér.

A tanulmány a kutatásnak a jelen pillanatát mutatja, ám látom azokat a további kérdéseket, amikre választ csak újabb kutatások alapján lehet majd adni. Cisar érsek szerepvállalása, az ő hozzáállása a magyar hívekhez jelen tanulmányból még csak magyar oldalról látszik. Fontos lenne a Bukaresti Érseki Levéltárban Cisar érsek személyes fondjának a kutatása, hogy ráláthatnánk az ő álláspontjára is. Addig hitelesen nem tudjuk az ő tevékenységét értékelni. Természetesen azt látom, hogy ingatlanok ügyében teljes sikertelenség volt, a hitélet is igencsak botladozott, de a kutatói kíváncsiságom arra hajt, hogy megtudjam, hogy mik voltak az ő mozgatórugói? Bízom benne, hogy lesz alkalmam ezt a kutatást tovább folytatni.

És még egy aspektust szeretnék kiemelni: Horváth Árpád György plébános személyét. Úgy gondolom, hogy egy végtelen ellentmondásos személyiség rajzolódik ki az ő leveleiből és tevékenységéből. Egyrészt a magyar közösségért valóban próbált sok mindent megtenni az érsekségen; másrészt azonban az is látszik, hogy eléggé összeférhetetlen személyiség volt, mert igazából egyik paptestvérével sem volt jó viszonyban. Úgy gondolom, hogy az állandó panaszlevelek sem segítették a bukaresti magyarok ügyeit, mert nem volt meg az egység, az összezárás, a közös akarat.

A történészek viszont úgy vélem, nagyon hálásak lehetnek neki, mert nagyon sok mindent leírt, és teljesen tudatosan a jövő történészeire is gondolva: „Mindezeket a tájékoztatás céljából írom, hogy az Érsekség és a Bărăția jövőbeni történészei forrásokkal rendelkezzenek korunk erkölcsének megismeréséhez, a felettesek és beosztottak hozzáállásához, akik üllő és kalapács között voltak stb.”¹⁰⁶

Valóban kalapács és üllő között voltak...

¹⁰⁶ „Eu scriu doar toate aceste cu titlu de informațiune, pentru că istoricii viitori ai Archiepiscopiei și Bărăției, să aibă material pentru cunoașterea moravurilor din timpurile noastre, atitudinile superiorilor și inferiorilor, cine s’au aflat între ciocan și nicovala șamd.” AARCB Dosar Parohia Bărăția 1924–1931, 12–27. p. Horváth György plébános levele Alexander Cisar érseknek 1932. február 21.